

Tove Bull

SAMISK (OG EVENTUELL FINSK?) INNVERKNAD PÅ SKANDINAVISK

Sámi (Finnish?) influence on Scandinavian

The present article deals with language contact between primarily Sámi and Scandinavian, mostly Norwegian. The point of departure is in the Scandinavian languages. The author's main objective is to show that Finno-Ugric has had much stronger influence on the North Germanic languages than traditionally recognized. Thus, the article has a strong historical anchoring. The traditional view, that the contact between Scandinavian and Finno-Ugric, has always been a one-way contact, from Scandinavian to Finno-Ugric, and not vice versa, is based on an implicit perception about the political and social relationship between the linguistic groups in question. This implies a notion of the Scandinavian speaking groups being positioned higher in the social and political hierarchy than the Finno-Ugric speakers. This perception has been strongly questioned by historians and archeologists during the latest decades. Many scholars have argued that in Pre-Christian and early Christian times Sámi and Scandinavians enjoyed a mutual, reciprocal and even symbiotic relationship. This being the case – and there are lots of empirical evidence for this – the patterns of language contact must also have been reciprocal. To exemplify this mutual language contact the author leans upon Jurij Kusmenko's analysis of suffixed definite articles and loss of prefixes in Scandinavian as Sámi substratum features (Kusmenko 2008). In addition to analyzing language contact in the Viking and Medieval Ages the article also discusses Sámi influence on modern Norwegian, first and foremost on North Norwegian dialects. In this part, the author distinguishes between relatively stable and more idiosyncratic examples of Sámi influence. It is concluded that though the contacts between the ethnic groups have taken different forms during different times, from being reciprocal and symbiotic, then shifting to imbalance, inequality and oppression, and at last reaching a new more equal and hopefully mutual attitude of respect and appreciation, there has always been, and still is, contact between the two groups, human contact that also includes mutual language contact.

1. Innleiing

Denne artikkelen handlar om språkkontakt mellom samisk (og finsk?) på den eine sida og skandinaviske språk på den andre. Perspektivet er i skandinavistikk og ikkje i fenno-ugristikk eller fennistikk. Artikkelen tar utgangspunkt i den gjengse og gjennom lang tid dominerande oppfatninga om at kontakten har gått berre éin veg, frå skandinavisk til finsk-ugrisk, mens den motsette kontaktvegen, frå finsk-ugrisk til skandinavisk, knapt har vore sett på som aktuell. Dette synet har dominert i nordisk/skandinavisk språk-

historie heilt til vår tid, og få har stilt kritiske spørsmål ved eit slikt syn. Hovudføremålet mitt er nettopp å stille slike spørsmål og vidare prøve å vise at det empiriske grunnlaget for den tradisjonelle oppfatninga er svakt. Det er nemleg gode grunnar for å hevde at det alt i vikingtida og mellomalderen var eit nokolunde jambyrdig sosialt og mellommenneskeleg forhold mellom dei aktuelle folkegruppene og eit tilsvarande gjensidig språkkontaktforhold. For å kunne sannsynleggjere dette må vi gå langt tilbake i tida. Artikkelen er dermed relativt sterkt historisk forankra. Sider ved forholdet mellom dei aktuelle språka i dagens samfunn vil trass dette også bli belyst.

Ein påstand om gjensidig språkkontakt må sjølvsagt beleggast gjennom språklege data eller lingvistiske resonnement som kan vise eller i det minste indikere at finsk-ugrisk har verka inn på skandinavisk. Dette vil bli gjort gjennom ein analyse av opphavet til og bakgrunnen for etterhengd bestemt artikkel, altså suffigering av demonstrativet *-inn*, i norsk og svensk. Dessutan vil det bli argumentert for at prefikstapet i nordgermansk er samisk/finsk substrat (jf. Kusmenko 2008). For det som gjeld nyare tid, er datagrunnlaget primært norsk og samisk. Når finsk er tatt med både i tittelen og i den øvrige teksten, er det fordi dei aktuelle språklege kontaktfenomena i skandinavisk teoretisk sett like gjerne kan vere komne frå finsk som frå samisk. Men som vi skal sjå, er det geografiske kjerneområdet for den postulerte kontakten i vikingtida og mellomalderen det sørsamiske området i Norge og Sverige, og der har ikkje finsk språk hatt nokon plass.

Artikkelen skisserer kort den historiske og språksosiologiske utviklinga av forholdet mellom språkgruppene. Mens språkkontakten i mellomalderen fekk konsekvensar for skandinavisk språk reint allment, kjem han i vår tid berre til uttrykk i visse nordlege dialektar. Dette vil bli illustrert gjennom døme på samisk og/eller finsk substrat i nordnorske dialektar.¹

Alt her i innleiinga bør det nemnast at Jurij Kusmenkos bok frå 2008, *Der samische Einfluss auf die skandinavischen Sprachen* (Berlin: Berliner Beiträge zur Skandinavistik. Nordeuropa-Institut der Humboldt-Universität) har vore ei svært viktig kjelde for meg. Utan denne kjelda kunne delar av artikkelen ikkje vore skrivne. Dei lingvistiske resonnementa kring suffigering av demonstrativt pronomen i nordisk og possessivt suffiks i samisk og også prefikstapet i urnordisk skriv seg i hovudsak frå Kusmenkos framstilling, mens den sosiolingvistiske delen av presentasjonen byggjer på mine eigne resonnement (og sjølvsagt ymse kjelder, også Kusmenko), til liks med siste delen som handlar om dagens språkkontakt, der datagrunnlaget dels er mitt eige og dels byggjer på andres forskning.

---

¹ I dette geografiske området kan kontakten like gjerne ha vore med finsk som med samisk, eller med begge språka på same tid.

2. Det tradisjonelle synet

Nedanfor følger to litt tilfeldig utvalde sitat som eksemplifiserer det eg ovanfor har kalla det gjengse og tradisjonelle synet på språkkontakt mellom skandinavisk og finsk-ugrisk.

1. The cultural way was usually a one-way street from the Germanic peoples to the Finns or the Lapps. (Stefán Einarsson 1986).
2. A few Finnish or Saami loanwords concerning special Saami and Finnish matters and some features in the outmost northern Norwegian dialects are *the only possible* [mi utheving] Saami or Finnish influence on the Norwegian language. (Jahr 1997:943).

Desse to sitata frå ulike tiår dokumenterer tydeleg kva dette synet går ut på. Det finst ei lang rekkje tilsvarande utsegner i den språkhistoriske litteraturen. Jamvel om dei fleste framstillingar om skandinaviske språk slår fast at finsk og samisk har svært mange skandinaviske lånord, så nøyer ikkje språkhistorikarane seg med å konstatere *det*; dei uttrykkjer seg i tillegg heller skråsikkert om at lån- eller kontaktvegen i motsett retning, frå finsk eller samisk til skandinavisk, nærmast er utenkjeleg. Ein kan jo undre seg over denne sikre vissa. No er det slett ikkje mi meining å stille spørsmål ved germanske og seinare skandinaviske lån i finsk-ugrisk. Dei er veldokumenterte²; Aikio (2006:39) hevdar jamvel at "the Germanic influence on Pre-Saami has been stronger than thought by previous research [---]. The lexical material also reinforces the view that Saami has adopted most of its early Germanic loanwords independently of Finnic". Dei aller eldste germanske orda skal vere lånte inn rundt midten av det andre tusenåret f. Kr., før finsk og samisk skilde lag (Sammallahti 1989:5), og før dei germanske språka splitta seg i nord, vest- og austgermansk. Også frå tida etter Kristi fødsel er germansk ein viktig långjevar til samisk. Meir enn 3000 lånord av germansk opphav er registrerte, og om lag 200 av desse er lånte frå urnordisk/felles-skandinavisk.³ Dette inneber at i same tidsperiode som samisk og finsk utvikla seg i ulike retningar, og parallelt med at nordgermansk skilde seg ut frå det opphavleg fellesgermanske språket, må det ha vore vid kulturkontakt mellom finsk-ugrisk- og germansktalande folkegrupper. Det ville vere merkeleg om denne kulturkontakten ikkje også hadde konsekvensar for dei

---

² Denne dokumentasjonen går langt tilbake i tid, t.d. Thomsen 1869, Qvigstad 1893, Wiklund 1896. Frå nyare tid bør iallfall namna til Koivulehto (t.d. 2002) og Aikio (t.d. 2006) nemnast.

³ I fenno-ugristikken er dette eit stort forskingsområde med mange omdiskuterte spørsmål. For ein nordist rekkjer det med å slå fast at det finst ei rekkje lån frå fellesgermansk og nordisk i finsk og samisk og at desse låna kan tidfestast til ulike tidsepokar.

nordgermanske folkegruppene. Det er trass alt tale om folkegrupper som levde ved sida av kvarandre og språk som har vore i bruk i det same geografiske området over lang, lang tid. Eit vilkår den asymmetriske språkkontakten som sitata ovanfor impliserer, er at språksamfunna òg var asymmetriske, sosialt og økonomisk.⁴ Men korleis kan vi vite at *det* faktisk var tilfelle for hundrevis av år sidan, i tidsepokar vi knapt veit noko om?

3. Førkristen tid

3.1 Kva veit vi egentleg om dei eldste tidene?

For å kunne seie noko om språkkontaktforholda i tidleg tid, er det nødvendig å vite noko om korleis dei språksosiale og språkpolitiske omstenda arta seg for dei to folkegrunnene og korleis relasjonane dei imellom var. Vi veit lite om storleiken på folkegruppene, både i absolutte tal og relativt sett gruppene imellom. Det vi derimot kan rekne med, og som det også finst skriftlege belegg for, er at gruppene har levd i det same fennoskandinaviske området iallfall i kring 2000 år⁵, og at det geografiske området samane levde i og brukte, var mykje større enn det er i dag. Olavi Korhonen (1997:82) seier det slik: "Det Sápmi som vi nu känner, är en sista ubetydlig nordlig utpost i jämförelse med det land som var samernas i forna dagar." At det samiske habitatet strekte seg lenger enn det gjer no, må ha betydd at dei geografiske kontaktflatene mellom gruppene også var større enn i dag, med andre ord at – relativt sett – langt fleire nordgermansktalande møtte samisktalande enn tilfellet er i dag. Etter at finsk og samisk var etablerte som separate språk, kan vi rekne det som sannsynleg at kontakt mellom finsk og nordgermansk berre kunne skje i grenseområda mellom det som seinare blei Noreg og Sverige og det som blei Finland, mens kontakten mellom nordgermansk og samisk derimot kunne komme til uttrykk i eit mykje større område der skandinaviske språk etter kvart blei dominerande.⁶ Aikio (2006 og 2012) diskuterer og problematiserer den etnolingvistiske samiske forhistoria og trekkjer konklusjonar som på mange måtar endrar tidlegare oppfatningar. Kort oppsummert hevdar han at differensieringa mellom finsk og samisk skjedde seinare enn det ein tidlegare har meint. Vidare synest det vere semje mellom

---

⁴ At ulike sosiale og økonomiske relasjonar mellom språkgrupper som er i kontakt med kvarandre, spelar inn på den forma språkkontakten tar, er det skrive mykje om. "Klassiske" studiar i så måte er Thomason & Kaufman 1988 og Thomason 2001.

⁵ I fleire av artiklane i Grünthal og Kallio (red.) 2012 blir dette grundig diskutert; oppfatningane ymsar sjølvst sagt ein god del.

⁶ Kontakt mellom samisk og finsk har det sjølvst sagt også vore, men det er ikkje emne for denne artikkelen.

fenno-ugristar at denne differensieringa skjedde i det som no er det sørlege Finland og Karelia (mot Ladoga og Onega), og at samisk etter det også spreidde seg vest- og nordover. Aikio tolkar tidsrommet mellom ca. 300 og ca. 800 i nordlege Fennoskandia som ein periode prega av store etniske, språklege og sosiale endringar. Etter hans oppfatning er det i dette tidsrommet at det han kallar protosamisk, spreier seg austfrå, og det er såleis i denne perioden at samisk etnisitet blir forma. Dette skjer altså seinare enn det tidlegare forskning har hevda, og forholdet mellom samisk og finsk blir òg tolka annleis av Aikio enn av eldre forskarar. Eit anna viktig poeng er at Aikio meiner å kunne dokumentere at det han kallar Lappland, var busett av eit folk av ukjent etnisitet som talte eit ukjent ikkje-uralsk språk, noko han finn mange vitnemål om i samisk ordtilfang og ikkje minst i stadnamn. Det skal altså vere eit no ukjent substratspråk som har danna grunnlag for viktige trekk ved samisk leksikon. Aikios artiklar er uhyre interessante. Om han har rett, inneber det at det vi kan kalle den formative perioden for dei *ulike* samiske språka og dei *ulike* nordgermanske språka utviklar seg i nokolunde same tidsperiode, og for ein del i nokolunde same geografiske område. Heikkilä (2014) har noko avvikande oppfatningar. Han har undersøkt relativ og absolutt kronologi for dei lydendringane som er gjennomførte i proto-germansk, protofinsk og protosamisk. Han meiner å kunne påvise at desse språka må daterast til ulike tidsperiodar i jernalderen. Til liks med Aikio er undersøkingsobjektet hans leksikalske former og stadnamn, og fokuset er på fonologi/fonetikk og etymologi, mens Aikio på si side er heller skeptisk til at ein kan identifisere substrattrekk i fonologi og grammatikk. Heikkilä tid- og stadfestar dessutan opphavet til samisk annleis enn Aikio. Kusmenko (2008) på si side argumenterer for at kjerneområdet for samisk-skandinavisk språkkontakt er Midt-Skandinavia, altså det som no er sørsamisk område i Noreg og Sverige. Han hevdar vidare at kontakten var mest intens i vikingtida og mellomalderen. Arbeida til Aikio og Heikkilä er svært viktige bidrag til den samiske forhistoria. Men desse forskarane står i ein annan tradisjon enn Kusmenko, som primært er opptatt av den forma for språkkontakt som kjem til uttrykk i det grammatiske systemet, og ikkje så mykje av leksikon. At både Aikio og Heikkilä tidfestar protosamisk seinare enn det som tradisjonelt har vore vanleg, har lite eller ingenting å seie for Kusmenkos teoriar, sidan den språkkontakten han har vore opptatt av, må ha funne stad enda seinare.

3.2 Metodologiske problem. Den jamførande språkvitskapen.

Eit hovudproblem når ein ønskjer å skaffe fram kunnskap om språkforhold så langt attende i tid, er at ein manglar språklege kjelder. Vi har ingen skriftlege kjelder å støtte oss til for nokon av språka så langt attende i tid som starten av vår tidsrekning. Den første skriftspråksdokumentasjonen for skandinaviske språk går som kjent attende til 200–300-talet. Dette er dateringa for dei eldste runeinnskriftene. Den aller første nedskrivne teksten på samisk er kommen til så seint som i 1557; det er ei stutt liste med ord på kildin-samisk, skriven ned av ein engelsk sjøkaptein (Stipa 1990:82–83, Kulonen et al. (red.) 2005:440).⁷ Dei første samiske bøkene blei gjevne ut på 1600-talet (*Store norske leksikon*, <https://snl.no/samisk>). Mangelen på eldre språklege data inneber at vi må lite på (re)konstruksjon av slike språkdata. Det betyr vidare at det berre er gjennom samanlikning med andre språk at vi kan slutte tilbake til ikkje-dokumenterte språkformer, med andre ord (re)konstruere tidlegare tiders språk. Lånord frå andre språk er viktige kjelder for slik (re)konstruksjon. Stadnamn kan òg vere det. Slik jamføring og rekonstruksjon er ein gammal og anerkjent metode i språkvitskapen.

Trass i at den forma for språkleg rekonstruksjon som den jamførande språkvitskapen byggjer på, representerer anerkjent metodologi, er det likevel grunn til å hevde at metoden på mange vis er usikker og dermed kan vere hefta med feil. Den teoretiske føresetnaden finn vi i den såkalla stamtre-modellen. Metodologien blei tatt i bruk tidleg på 1800-tallet og har vore viktig for utviklinga av både indoeuropeisk og finsk-ugrisk språkforskning. Det har vore svært vanleg å (re)konstruere låneretninga *frå* indoeuropeisk til ikkje-indoeuropeisk. Ein slik praksis kan gje grunnlag for å mistenke metodologien for å vere implisitt ideologiforankra. Det skal vi ikkje gå nærmare inn på her, men berre nemne at det ikkje alltid er så enkelt å bestemme retninga for eit lån. Det seier seg sjølv at vanskaner blir større di lengre attende i tid vi går. Ante Aikios etymologiseringar i Aikio (2006, 2007 og 2012) viser at det er gode grunnar for å problematisere den “hegemoniske” låneretninga *frå* indoeuropeisk. Som nemnt ovanfor meiner han at ein må postulere eit (eller fleire?) ukjent(e) substratspråk for å forklare mykje leksikalsk og toponymisk etymologi i samiske språk. Han seier:

---

⁷ Det finst faktisk også ein eldre tekst, frå det 12. hundreåret, av alle ting ei runeinnskrift på eit spadehandtak på Island, med denne besverginga: Boattiat mik inkialdr kærpi. Det er forma *boattiat* (nordsamisk *boahit*) som er tolka som imperativ ‘kom’, og den generelle tolkinga går ut på at den som står bak innskrifta besvergar spadehandtaket til å komme attende til ‘meg Ingjald’ (om det blir stole eller liknande). Jf. Kusmenko (2008:341).

[I]t should be acknowledged that most of the languages that were spoken in Bronze-Age northern Europe are in all probability now extinct and that there are no valid methods for reconstructing the details of the linguistic map of this period; the evidence has been irretrievably lost. (Aikio 2016:43–44.)

På denne bakgrunnen er det lett å sjå at det kan vere ein viss fare for ein-sidigheit og overtolking f. eks. i retning av indoeuropeisk dominans og skandinavisk språkleg hegemoni i høve til finsk-ugriske språk.

3.3 *Asymmetriske relasjonar mellom folkegruppene?*

Korleis kan det ha seg at det nærmast er blitt tatt for gjeve at dei sosiale relasjonane mellom nordgermanarane og samane så langt attende i tida var asymmetriske, slik det i stor grad har vore gjort? Truleg er forklaringa at det er forholda i den meir enn hundreårige assimilasjonstida frå midt på 1800-talet som er blitt projisert attende til lenge før dei aktuelle nasjonalstatane fanst, og lenge før kristendommen fekk innpass i dei aktuelle områda. Ei slik projisering må utan vidare kunne karakteriserast som uvitskapleg og som resultat av ein tankefeil. På norsk side i Sápmi spøkjer nasjonsbyggingshistoria i bakgrunnen; generelt bidrar nasjonalromantisk ideologi også med forklaringskraft.

Språkvitskapleg forskning kan hjelpe oss lite om vi prøver å finne pålitelege svar på spørsmål om korleis folkegruppene samlevde og samhandla. Derimot finn vi ein god del informasjon om vi går til nyare arkeologisk, historisk, kulturhistorisk og religionsvitskapleg forskning. Denne forskingslitteraturen er heller eintydig. Kort oppsummert viser han at forholdet mellom finsk-ugrisktalende og germansktalende grupper var meir eller mindre jambyrdig fram til relativt lenge etter kristninga av Skandinavia. Både Zachrisson (1997, 2001, 2004) og Hansen og Olsen (2004) bruker ordet “symbiotisk” når dei beskriv denne relasjonen. Det same gjer Broadbent (2010:18–19):

There is considerable evidence that there were mostly peaceful and symbiotic relations between Germanic, Finnish and Saami groups. [----] Cultures with such a long history of interaction inevitably overlap in numerous ways. It is also likely that these pre-literate people were multilingual. This implies that instead of sharp boundaries between them we are in reality dealing with overlapping cultural and linguistic topographies.

Grunnlaget for å hevde dette finn forskarane i arkeologiske utgravingar av ymse slag, i tekstar på latin skrivne i samtida, i sagalitteraturen som i fleire tilfelle nemner samar, og i jamførande mytologisk forskning. Det er ikkje

plass her til å gå inn på denne forskinga i detalj. La det i det minste vere sagt at det finst ei rekkje fellestrekk mellom norrøn og samisk mytologi, noko som igjen tyder på at det må ha vore nær kontakt mellom språkgruppene. Else Mundal er truleg den som har gjort dei viktigaste samanliknande studiane, i t.d. Mundal (1996, 2000 og 2004).

3.4 Konsekvensar for språkhistorieforskinga?

Om vi slår fast at forholdet mellom dei aktuelle folkegruppene var meir jambyrdig enn ein tidlegare har rekna med, kva for konsekvensar får det for språkhistorisk forsking? For det første bør det føre til at det er rimelegare å lansere ein hypotese om gjensidig språkkontakt enn å halde fast på den gamle "sanninga" om ein-sidedig påverknad frå germansk til finsk-ugrisk. For det andre må ein trekkje nokre teoretiske og metodologiske konsekvensar av den historiske innsikta som andre fag har levert. I fråvere av språklege data må vi halde fram med å lite på rekonstruksjon. Ein kunne tenkje seg at andre språk enn germansk, samisk og finsk har hatt noko å seie. Det kan ha eksistert eit eller fleire utdøydd og til no ukjende substratspråk som ligg bak språkendingar som har skjedd både i germansk og finsk-ugrisk. Dette har Aikio (2006, 2007 og 2012) arbeidd mykje med, og han argumenterer som nemnt for at det må ha eksistert eit ikkje-uralsk substratspråk som har bidratt til å forme samisk og som kan forklare ei rekkje særeigne samiske leksikalske former, ikkje minst ei rekkje stadnamn. Anten hypotesen om eit ukjent substratspråk stemmer eller ikkje, har han ikkje nødvendigvis konsekvensar for ein hypotese om gjensidig språkkontakt mellom nordgermansk og samisk. Desse hypotesane utelukkar ikkje kvarandre. Språkkontakten vil jo i alle tilfelle ha eigd stad lenge etter det eller dei potensielle substratspråket var døydd ut.

Vi har altså som utgangspunkt at to språkgrupper med vesensulike språk har levd i det same området og har samhandla på nokolunde jambyrdig grunnlag. Dei må altså ha kommunisert. Da er det også rimeleg å tenkje seg at dei enten har utvikla eit pidginspråk, har lært kvarandres språk og har vore tospråklege, eller at den eine gruppa har skifta språk over tid. Det siste alternativet har jo vore vanleg i nyare tid; fornorsking og forsvensking av samar har ført til språkbyte i store delar av Sápmi. Det har også forfinsking av samisk gjort. Alle dei nemnde alternativa ovanfor inneber språkkontakt. Ein praktisk-metodisk måte å undersøkje om vi kan sjå spor av finsk-ugrisk i skandinavisk, er å kartleggje dei språklege fenomena som skil nordgermansk frå vest- og austgermansk; det vil seie trekk som må ha oppstått etter at nordgermansk skilde seg ut frå fellesgermansk. Slike unike nordgermanske

språktrekk kan i neste omgang analyserast som potensielle finsk-ugriske substratdrag i nordisk. Det er nettopp denne metoden Kusmenko har gjort bruk av i boka si frå 2008.

For å kunne avgjere om eit nordgermansk språktrekk kvalifiserer som finsk-ugrisk substrat, må vi vite noko om relevante særtrekk ved finsk-ugrisk som kan ha “smitta over” på nordgermansk. Det er emne for neste avsnittet.

4. Relevante trekk ved finsk-ugrisk

I motsetnad til fellesgermansk har finsk-ugriske språk ein rik agglutinerande morfologi med mykje enklise. Dette er fremmend for moderne germanske språk, bortsett frå nordgermansk som har utvikla visse enklitiske trekk etter at det skilde seg ut frå fellesgermansk. Fenomenet finst altså ikkje i aust- og vestgermansk. Vi kjem attende til det nedanfor.

Eit anna karakteristisk trekk ved samiske og austersjøfinske språk er den såkalla stadievekslinga som kjem til uttrykk som ei bestemt form for indre bøyning. Grunnen til at eg nemner stadieveksling her, er at han er eit gjennomgåande strukturelt trekk som verkar langt ut over seg sjølv og såleis heng saman med andre språktrekk. Fenomenet kan illustrerast med desse døma frå nordsamisk (sjølve vekslinga er markert med utheva skrift):

Mun **viegan** dávjá. (Eg spring ofte)

Mun liikon **viehkat**. (Eg liker å springe)

Mun lean **viehkki**. (Eg er ein joggar)

Dás ledje ollu váttis **sánit**. (Her er det mange vanskelege ord)

Dát lea váttis **sátni**. (Dette er eit vanskeleg ord)

Son lea hui **sádnái**. (Han/ho er veldig flink til å uttrykkje seg)

(Døme frå:

<http://oahpa.no/sme/gramm/stadieveksling.nob.html#Hva+er+stadieveksling%3F>)

Språktrekk i samisk som heng saman med stadievekslinga, er t.d. preaspirasjon (som i samisk *dahkat* og islandsk *drekka* /*drehka*/, preposisjon av geminnerte sonantar (’Verschärfung’), t.d. *jj*>*gjj*, *ww*>*ggv*, norrønt *þriggja* (gen.) av *þrír*, samisk *idja* (nom.) – *ija* (gen./akk. og mange, mange fleire. Døma viser at fenomenet finst både i samisk og i norrønt. I tillegg kan koseforlenging nemnast, eit fenomen som i samisk heng saman med stadievekslinga. I t.d. norsk finst koseforlenging i opphavleg kortstava ord berre i visse dialektar, mest gjennomført i trøndersk, men fenomenet finst

øg i andre dialektar, m.a. i nokså høg grad i nordnorsk. Dei trønderske jamvektsformene *vetta* (<*vita*) og *vårrå* (<*vera*) kan tene som døme. Slike samanfall mellom dei aktuelle språka gjer det mogeleg å postulere at desse tre trekka er samisk substrat i nordisk, sidan ein kan påvise at dei fanst i samisk før dei slo rot i nordisk.⁸ Kusmenko (2008) presenterer ein grundig argumentasjon for at desse fonologiske trekka er kontaktfenomen i skandinavisk.

5. Moglege finsk-ugriske substrattrekk i skandinavisk frå gammal tid

5.1 Enklise i nordgermanske språk

Ovanfor slo vi fast at nordgermansk er aleine mellom dei germanske språka om å ha gjennomgått språkendingar som har resultert i bestemte enkliseformer. Dei aktuelle fenomena er ifølgje Kusmenko (2008):

- etterhengd bestemt artikkel (inn-suffigering)
- refleksive verb og s(t)-passiv
- negasjonssuffiks (i norrønt)
- doble preposisjonar

Her skal vi berre sjå på inn-suffigering. Men først skal vi ta ein svip innom eit anna fenomen, nemleg prefikstapet som skjedde i overgangen mellom fellesgermansk og nordgermansk.

5.2 Prefikstap i nordgermansk

Fellesgermansk hadde ei rekkje prefiks som er bevarte i aust- og vestgermanske språk, men som forsvann i nordgermansk, jamvel om det der også finst spor av tidlegare prefiks, spor som framleis er til stades i moderne skandinaviske språk. Det vanlegaste eksemplet er det norrøne substantivet *granni* (med *g-* i framlyd som rest av eit tidlegare prefiks *ga-*, jf. got. *garanza*). Det er prefikset *ga-* ein finn flest spor etter og som viser at tidleg fellesskandinavisk må ha hatt dette prefikset bevart. Eit anna døme er

---

⁸ Desse trønderske jamningsformene med lang konsonantisme må ha oppstått etter kvantitetssomlegginga som skjedde ved overgangen mellom gammalnorsk/gammalsvensk og nytida, altså så seint som i seinmellomalderen. I samisk heng fenomenet saman med stadievekslinga og må såleis vere mange hundre år eldre.

norrønt *gnógr* (nok), jamført med tysk *genug*. Prefikstapet må altså vere ein fellesnordgermansk innovasjon.⁹

Til liks med andre finsk-ugriske språk hadde samisk ikkje prefiks, men mange suffiks. Det er da ikkje urimeleg å tenkje seg at prefikstapet i nordgermansk kan henge saman med kontakten med samisk og/eller finsk. Korleis dette prefikstapet heilt konkret og over tid har gått føre seg, kan vi sjølv sagt ikkje vete noko om. Vanleg ordprosodi er trokeisk i samisk. Det inneber at trykket konsekvent ligg på første stavinga i eit ord. Dette blei da også eit mykje meir gjennomgåande prosodisk mønster i skandinavisk etter prefikstapet. Eitt resonnement er at språkendinga tok til med prosodien, altså at skandinavisk overtok det samiske trokeiske mønsteret, og at *det* i neste omgang førte til at trykksvake prefiks fall bort. Det motsette resonnementet vil da bli at endringa har starta med at prefikset fell bort, noko som i neste omgang har ført til meir gjennomgåande trokeisk ordprosodi i skandinavisk. At tapet av prefiksa i nordgermansk kan ha hatt samanheng med kontakten med samisk, var alt Kylstra (1967) inne på.

5.3 -inn-suffigering og utvikling av etterhengd bestemt artikkel

Den såkalla etterhengde bestemte artikkelen, eller suffigert determinativ, finst i alt skandinavisk mål bortsett frå i sør- og vestjyske dialektar. Tidspunktet for når determinativet (*h*)*inn* blei suffigert med substantivet framføre¹⁰, har det vore ein del diskusjon om. Dei fleste nyare framstillingar tidfestar dette til mellom det 7. og 12. hundreåret (Syrett 2002:723). Men det betyr likevel ikkje at -*inn*-suffigeringa fullt ut var grammatikalisert som bestemt artikkel så tidleg.

Dei fleste som kjenner aldri så lite til samisk eller andre finsk-ugriske språk, vil snøgt innvende at desse språka ikkje har artiklar. Så korleis kan ein komme på tanken at suffigert bestemt artikkel har noko med finsk-ugrisk å gjere? Forklaringa finn vi i det faktum at dei potensielle kontaktspråka har – eller i det minste har hatt – possessiv deklinasjon (til liks med tyrkiske språk) med same funksjon og tyding som possessive determinativ i germanske språk. Sjå t.d. Demiraj (1993) og Kusmenko (2005).

Bestemtheit og possessivitet har opplagt noko til felles, funksjonelt og semantisk. Begge kategoriane er determinative. Vi ser samanhengen mellom possessivitet og bestemtheit lett når vi omset mellom språk med og utan

⁹ Prefiksa kom tilbake i dei aktuelle nordgermanske språka mange hundre år seinare gjennom import frå mellomnedertysk.

¹⁰ Determinativet kunne òg vere førestelt.

artiklar¹¹, t.d. norsk: *Han har brekt beinet*, tysk: *Er hat (sich) das Bein gebrochen*, altså begge med bestemt artikkel, tysk med artikkelen *das* førestilt, norsk med etterhengd bestemt artikkel (*bein-et*). Den tilsvarende setninga på finsk vil vere slik: *Hän on katkaissut jalkansa*, og på nordsamisk: *Son lea doadján juolggis*, begge med possessivt suffiks (finsk *-nsa*, samisk *-s*). I motsetning til norsk og tysk krev engelsk possessivt determinativ: *He has broken his leg*. Felles semantikk gjer det i desse eksempla mogleg å tolke eit possessivmorfem i eitt språk som synonymt med eit bestemtheitsmorfem i eit anna, og vice versa.¹²

Dersom vi kan rekne med at utviklinga av etterhengd bestemt artikkel er eit kontaktfenomen, tilseier dei språkhistorisk-kronologiske kjensgjerningane at kontaktretninga har gått frå samisk til skandinavisk.¹³ Resonnementet for å tolke *inn*-suffigering som samisk substrat er slik: I tida før *-inn*-suffigeringa utvikla seg, kunne demonstrative determinativ ha ikkje berre påpeikande og uthevande, men òg possessiv funksjon når bestemte tema-remavilkår var oppfylte. I ei setning som *Hann hefir brotit bein (h)it* må determinativet *(h)it* etter kvart ikkje lenger ha blitt oppfatta som eit sjølvstendig ord, men som ein del av substantivet føre, altså *bein (h)it > beinit*.

Dette er det generelt semje om i faglitteraturen. Derimot er det ikkje noka semje om at grunnlaget for at dette skjedde, er å finne i den tilsvarende samiske eksempelsetninga (*Son lea doadján juolggis*) der possessivsuffikset (*-s*) også hadde anaforisk og emfatisk tyding. Dette er det først og fremst Kusmenko som har argumentert for. Eg meiner at han argumenterer godt for at suffigert artikkel i skandinavisk kan henge saman med possessivdeklinasjon i samisk. Om vi har språkkontakt som utgangshypotese, kan vi forklare suffigert determinativ som ei omtolking av eit grammatisk fenomen i felles-skandinavisk og ein etterfølgjande grammatikaliseringsprosess, som i dette tilfellet varte i fleire hundre år.

Grammatikaliseringa av *-inn* som etterhengd bestemt artikkel heng også saman med at fast leddstilling blei grammatikalisert. Tema-remaforhold¹⁴ som tidlegare kunne uttrykkjast gjennom leddstilling, måtte no komme til uttrykk på andre måtar, i dette tilfellet gjennom artiklar. Resonnementet kan for så vidt også vere motsett: Etterhengt bestemt artikkel som jo inneber at

¹¹ Dømet er frå Kusmenko (2008:109–110), men eg har modifisert det noko.

¹² Andre tilsvarende døme: *the wife* i tydinga 'my wife' i visse engelske dialektar i Storbritannia, og på same måte dansk *konen* for 'min kone', især på Jylland, sameleis *kona* i norske dialektar.

¹³ Samisk hadde altså possessivsuffiks lenge før norsk utvikla etterhengd bestemt artikkel.

¹⁴ Tema-remaforhold dreier seg om forholdet mellom på den eine sida den informasjonen som vi kan føresetje er kjend, og på den andre sida det som er ny, ukjend informasjon, og om korleis dette forholdet kjem til uttrykk i ulike språk.

tema blir uttrykt gjennom suffikset, gjev vilkår for fast leddstilling, og da blir rekkjefølgja motsett: først utvikling av artikkelsystemet, så fast leddstilling. Det første resonnementet er eit skyvekjede-resonnement, det andre eit drakjede-resonnement.

I tillegg kan lydlikskapen mellom possessivt og demonstrativt determinativ i skandinavisk ha spelt ei rolle for at denne utviklinga kunne skje: *sinn* versus (*h*)*inn* i nom. mask., *armr inn*, versus *armr sinn*; i genitiv ser vi nesten totalsamanfall: *arms ins* versus *arms sins*.

Det finst etterhengd bestemt artikkel i andre indoeuropeiske språk enn dei nordgermanske, nemleg i somme av språka på Balkan (albansk, rumensk, bulgarsk/makedonsk) og armensk. I desse tilfella synest den suffigerte artikkelen å ha utvikla seg på grunnlag av kontakt med tyrkisk med possessiv deklinasjon, og ikkje på internlingvistisk grunnlag aleine (t.d. Demiraj 1993 og Kusmenko 2005). Dette gjev – ved sida av andre substratfenomen – grunnlag for å postulere at det eksisterer eit finsk-ugrisk – germansk “Sprachbund” i Skandinavia til liks med det meir velkjende balkanske “Sprachbund”.

6. Førebels konklusjon

Etter denne gjennomgangen er det kanskje på tide å spørje om vi no kan trekkje nokon konklusjon om gjensidig språkkontakt mellom finsk-ugrisk og skandinavisk i vikingtida og mellomalderen. Vi har sett at det iallfall er grunnlag for å formulere ein hypotese om at prefikstapet i nordgermansk og inn-suffigeringa i skandinavisk kan vere finsk-ugrisk substrat. I tillegg har vi så vidt nemnt at preaspirasjon i ei rekkje nordiske dialektar, preplosjon av geminerte sonantar og også konsonantlenging i opphavleg kortstava ord kan ha same opphav. Også dei andre enklisefenomena som så vidt er nemnde tidlegare, kan forklarast på same måten. Andre fenomen, som førestelt genitiv, samansette preposisjonar, jamvekt og jamning, som vi ikkje har vore inne på, og som det ikkje er plass til å ta opp her, argumenterer Kusmenko (2008) for også er å sjå på som samisk substrat.

Ut frå dette vil eg hevde at det er gode grunnar for å postulere at i vikingtida og mellomalderen var kontakten mellom nordisk og finsk-ugrisk så nær at einvegs språkkontakt frå nordisk til samisk og finsk ville vere bortimot umogleg. Kontakten må altså ha vore tovegs. Språkendingar som tradisjonelt har blitt forklart internlingvistisk, er ikkje nødvendigvis berre det. Fleire av dei kan vere språkkontaktfenomen med opphav i finsk-ugrisk, sannsynlegvis primært samisk.

Historisk forskning innan ulike disiplinar har godtgjort at stigmatiseringa av samane er eit relativt nytt fenomen som kan henge saman med kristninga av Skandinavia, men også andre samfunnsmessige forhold. Det tok likevel fleire hundre år før effekten av at samane etter kvart blei definerte som “dei andre”, kom tydeleg til uttrykk; det er først gjennom aktiv nasjonalistisk og assimilatorisk fornorskings- og forsvenskingspolitikk at undertrykkinga og stigmatiseringa blir allment utbreitt, med andre ord frå midten av 1800-talet og til ca. 1950, men med ringverknader heilt til mot slutten av det 20. hundreåret.

Karakteristisk for dei finsk-ugriske kontakttrekka i skandinaviske språk eller i bestemte dialektar i desse språka, som vi har diskutert ovanfor, er at dei no er fullt ut integrerte i dei aktuelle varietetane, og at dei blir oppfatta som nettopp det, nemleg genuint norske eller svenske.

7. Dagens språkkontaktsituasjon

I motsetnad til eldre finsk-ugriske substrattrekk i nordiske språk blir tilsvarende nyare trekk oppfatta som fremmedelement i nordisk. Dei er altså ikkje blitt integrerte i språka slik dei eldre fenomena er. Det inneber at dei er – eller i det minste har vore – sterkt stigmatiserte og stigmatiserende. Utbreiinga av dei varierer mykje, men dei finst i ymse nordlege dialektar, både på norsk og svensk side. Vidare er dei karakteriserte ved å vere heller ustabile og ofte idiosynkratiske. Mange av dei er truleg på veg ut av dei aktuelle nordiske varietetane. Vi skal i det følgjande sjå på eit utval av desse trekka.

7.1 Finsk-ugrisk substrat i prosodien

I motsetnad til mange andre substratdrag er prosodiske drag som kan minne om finsk-ugrisk prosodi, utbreidd og temmeleg stabile, på norsk side iallfall i Finnmark og Nord-Troms. Det gjeld særleg intonasjonen som kan karakteriserast som utprega høgrone med gjennomgåande trokeisk ordprosodi. I store område manglar språket distinktiv tonemkontrast, nett som i finland-svenske dialektar. Den karakteristiske trokeiske ordprosodien har tradisjonelt gjeve førstestavingstrykk også på prefiks, t.d. *'betale* og *'fortelle*, og tilsvarende førsteleddstrykk i syntagme som *'Ole Henrik*, *'tante Kari*, *'kjøre skuter*. Nett dette noko uvanlege førstestavings- og førsteleddstrykket er nok på vikande front.

7.2 Relativt stabile syntaktiske substratdrag

Også i syntaksen finst det ein del trekk som er unike for nordlege skandinaviske dialektar. I mange tilfelle går nord–sør–grensa heller langt sør. Det kan sjølvstykke henge saman med at busetnadsområdet til samane gjekk mykje vidare i tidlegare hundreår, enn tilfellet er no, i Norge i sørleg og kanskje også vestleg retning, og i Sverige lenger sør- og austover.

Den mest nøytrale måten å uttrykkje futurum på i nordnorsk er ved *bli*¹⁵ + *infinitiv*; som i desse døma:

Ho blir å reise = Ho kjem til å reise

Nordsamisk dannar futurum ved hjelp av verba *soaitit*, *šaddat*, *boahtit* og *gártat*.¹⁶

Gal don šattat muitit – gal don boađát muitit = dette blir du nok å hugse

Eit anna nordleg norsk syntaktisk trekk som kan komme frå samisk, er at ein kan stille kv-spørsmål utan å bruke spørjeord, altså formelt som eit ja-/nei-spørsmål. Setningane *Kor langt er det?* og *Er det langt?* kan altså vere synonyme og altså føresetje å utløyse svar som t.d. *20 kilometer*. Føresetnaden for det er at visse trykkvilkår er oppfylte i det som formelt ser ut som eit ja-/nei-spørsmål. Nordsamisk har parallelle konstruksjonar her: *Man guhkki lea?* og *Lea go guhkki (dohko)?* Det er den siste setninga som er utan spørjeord (*go* er ein spørjepartikkel her).

Noko anna som kan nemnast, er at mange nordnorske dialektar berre har *som* som bindeord mellom jamføringar¹⁷, som i: *Ho e like stor som han* og *Ho er større som han*. Nordsamisk *go* blir brukt heilt på same måten. Også her kan det vere innverknad begge vegar, da konstruksjonen *Son lea stourit go mun* (Han/ho er større enn eg) kan komme av skandinavisk påverknad.

Fleire verb synest vere treverdige i samisk enn i norsk.¹⁸ Eit indirekte objekt i illativ på samisk vil ofte måtte omsetjast med ein preposisjonsfrase

¹⁵ Futurum er inga gammal tempusform i samisk, men det er heller ikkje verbet *bli* i norsk. Det er eit mellomnedertysk lånord. Dette inneber at desse formene er utvikla seint. Om futurum som tempusform på den eine sida kan vere import frå skandinavisk til samisk, er det på den andre sida ikkje urimeleg å lansere ein hypotese om at sjølvve forma *bli å* i nordleg norsk er import frå nordsamisk.

¹⁶ Bruken av *boahtit*, som betyr ‘komme’, kjem truleg frå norsk, der *komme til* også uttrykkjer futurum. Så låna går altså i begge retningar.

¹⁷ Faarlund et al. (1997) klassifiserer *som* og *enn* som preposisjonar eller subjunksjonar.

¹⁸ Den einaste systematiske granskinga av dette fenomenet er Sæther 2001, som dokumenterer at for visse verbkategoriar skil nordnorsk seg frå annan norsk. Denne undersøkinga har eit dialektsyntaktisk perspektiv og ikkje eit kontaktlingvistisk.

på norsk, bortsett frå i nordnorske dialektar. Ei rekkje verb som er toverdige i det meste av norsk, er såleis treverdige i nordnorsk. Eksempla nedanfor er heilt gjengse:

Eg kan bestille oss alle saman billett til konserten?

Skal eg plukke deg litt bær?

Jamfører vi slike norske konstruksjonar som har noko uvanleg bruk av indirekte objekt, i staden for preposisjonsledd, med tilsvarande samiske konstruksjonar, vil det indirekte objektet på norsk svare til eit ledd i illativ på samisk. Resonnementet er altså at slike illativkonstruksjonar gjev opphav til indirekte objekt i norsk, også der norsk normalt krev preposisjonsledd.

Eit verb som normalt er einverdig på norsk, kan vere toverdig i nordnorsk:

Eg drøymde deg i går. (Nordsamisk: *Mun niegadin du ikte*).¹⁹

Verbet *niegadi* tar akkusativobjekt på samisk; konstruksjonen er nett den same i nordleg nordnorsk.²⁰

7.3 Nokre døme på idiosynkratisk språkkontakt

Nedanfor skal vi kort sjå på nokre trekk som berre kjem føre hos enkelt-språkbrukarar, og da gjerne ved sida av det som blir oppfatta som gjengs og “korrekt” språk.²¹ Dette er trekk som har hatt sterkare utbreiing i nordnorske dialektar i tidlegare generasjonar, men som aldri er blitt fullt ut “dialektifiserte” i nordleg nordnorsk, sikkert fordi dei gjennom lang tid har vore stigmatiserte drag. Såleis er dei for dei fleste norsktalende å rekne som ugrammatiske konstruksjonar. Poenget med å ta dei med her er at dei representerer fleire døme på korleis samisk har verka inn på bestemte norske varietetar. Først tar vi for oss nokre syntaktiske og morfologiske døme.

Brot på V2-leddstilling²² i norsk er det talrike døme på i nordleg nordnorsk. Det første dømet nedanfor dreier seg om objektplassering, det neste

¹⁹ Ein kan kanskje òg argumentere for finsk innverknad her. Finsk gjer bruk av eit elativ suffiks i slike konstruksjonar: Näin *sinusta* unta.

²⁰ Ein kan òg høyre *Mun niegadin du birra*, altså med postposisjon. Det må vere etter mønster frå norsk.

²¹ Dei døma som ikkje har kjeldetilvising, er slike eg sjølv har høyrte og notert ned.

²² Det vil seie den generelle regelen i norsk om at verballeddet kjem på andre plassen i ei setning.

er eit døme på ei deklarativ hovudsetning med V3 med adverbiallet på første plassen i setninga:

Dæm snakke med kværandre samisk

For min del det gjør ikke nåkka

I kontaktvarietetane kan norske påstadsadverb bli erstatta med tilstadsformer. Det skjer i tilfelle der nordsamisk krev illativ, som er tilstadkasus i samisk:

Dem gifta seg dit.

Dit e eg heilt enig med deg (Johansen 2009:214).

Eit nominalt ledd i oblik posisjon som svarer til eit nominalt ledd i setninga føre, kan strykast i språkkontaktvarietetar:

Kor e det kvite skautet? Ta-[-] ned te mæ. (Nesheim 1952)

A: Ta vekk di tenner! B: Nei, e ork ikke å ta [-] vekk. (Bull 1994:134 f.)

Verken samisk eller finsk har genus. Det kan føre til genusblanding eller genusveksling i norsken til personar med finsk eller samisk førstespråk. Og slik blanding eller veksling er såleis ikkje uvanleg i språkkontaktvarietetar. Fenomenet var meir utbreidd for berre eit par generasjonar sidan enn det er i dag. Samisk og finsk har heller ikkje artiklar og skil ikkje mellom bestemt og ubestemt form av substantiva, noko som òg gjev grunnlag for bestemte substratfenomen i norsken i språkkontaktområda. Døma nedanfor er frå Johansen 2009 og representerer såleis relativt nye data. Igjen er det slik at det var mykje meir av slike substrattrekk hos tidlegare generasjonar.

*Når dem møttes på **butikk**, det var naturlig samisk.*

*Der blei man jo apt mye med **det språket**.*

*Så har vi jo hadd mange hyggelige opplevelsa med **den samisken** også.*

(Johansen 2009:213)

Døme på idiosynkratisk fonologi er det òg ein del av: Eit velkjent fenomen er konsonantveksling eller plosivinterferens mellom /p/ og /b/, /t/ og /d/ og /k/ og /g/. Dette er nok mykje mindre frekvent enn det ein gong var. Eit anna fenomen frå konsonantismen er at norske frikativar kan bli erstatta av affikatar, som i [tɕ] for [ç] i ordet 'kjøkken'. Andre trekk som har vore studert, er uttalen av <rt>, <rl>, <rd>, <rn> og <sj>, anten som konsonant-samband, som vil vere å sjå på som samisk substrat, eller som assimilerte

postalveolarar eller retrofleksar som elles er vanleg i nordnorsk (jf. Bull 1992). I vokalismen er det verd å merke seg at samisk ikkje har /y/ og /ʉ/. Derfor kan desse fonema lett bli erstatta med t.d. /i/ og /u/.

7.4 Leksikon

Til no har grammatiske strukturar som kan tolkast som substrat- eller interferensfenomen, stått i brennpunktet, mens ordimport er gjeven lite merksemd. At det frå fellesgermansk tid kan dokumenterast mykje germansk leksikalsk import i samisk, blei rett nok nemnt innleiingsvis. Ein treng ikkje ha lytta lenge på samisk radio og TV, før ein kan konstatere at det også i moderne samisk er mange nordiske lånord. Men kva med samiske lånord i nordisk? Dei finst, og truleg er det fleire av dei enn erkjent. Men i omfang er dei langt færre enn dei tilsvarande nordiske lånorda i samisk.

Når vi talar om lånord eller importord i eit språk, er det gjerne riksspråket eller eit eventuelt standardspråk vi refererer til. Hadde vi undersøkt lånordfrekvens på regionalt eller lokalt nivå, ville bildet vore annleis. I somme nordlege nordnorske dialektar og hos somme nordnorske morsmålsbrukarar vil ein kunne finne mange døme.²³ Bull (2004:186–187) nemner fleire heller vanlege samiske lånord i nordnorsk, t.d. *gaimi*<*gáibmi* ('namnebror/namnesøster'), *skovvel* (subst.) og *skovlat* (adj.) som tyder 'rur på sår' eller 'blemme', og må komme av *goavhli* eller *skaavhli* (subst. blære/vassblemme) og *goavhlái*, *skaavhlái* (adj.). Verbet *jorre* og substantivet *jorr* som tyder 'bråke, snakke høgt', kjem truleg av samisk *juorru* = 'sladder' og *juorrudit* = 'sladre'. Johansen (2009:211–212) har med enda fleire døme, t.d. *doive*<*duivet*, 'rote til', *smotjas*<*smuhččas*, 'småspist', *vaivi*<*váivi*, 'dumt, plagsamt'.

8. Konklusjon

Nordisk språkhistorieskriving har heilt til dei aller siste åra neglisjert både den faktiske og den potensielle innverknaden finsk-ugrisk, særleg samisk, men også finsk (eventuelt kvensk), har hatt på utviklinga av norsk, og tilsvarande gjeld det same for samisk og finsk innverknad på svensk. Påverknaden i motsett retning, frå nordisk til finsk-ugrisk, er derimot godt dekt i språkhistorieverk, først og fremst når det gjeld lånord i urnordisk tid.

²³ For eigen del har eg ingen dokumentasjon på samiske lånord i nordsvenske dialektar, men reknar med at forholda i språkkontaktområde i Nord-Sverige ikkje skil seg vesentleg frå nordnorske språkkontaktområde.

Jamvel om somme av dei forskingsresultata som er komne til i nyare tid, kan gje opphav til spørsmål og tvil, veit vi no at det har vore eit langt sosialt, kulturelt og språkleg samliv mellom germansktalande og finsk-ugrisk-talande språkgrupper i Fennoskandia. Samlivsforma har hatt skiftande karakter gjennom tidene, frå å vere nær og jamvel symbiotisk, til å bli asymmetrisk og prega av ubalanserte maktstrukturar, til atter å få eit meir jambyrdig preg dei siste par tiåra. Gjennom dette lange tidsspennet har dei involverte språka endra seg monaleg; i mange endringsprosessar har språkkontakt spelt ei viktig rolle.

Dei konklusjonane som er trekte her, er ikkje slike som kan bevisast eller motbevisast. Vi må leve med at slutningar om språkforhold i tidsperiodar vi manglar kjelder frå, eller der kjeldene er svært spinkle, nødvendigvis vil vere hefta med uvisse. Vi baserer oss på konstruksjonar og rekonstruksjonar. Ofte har vi godt grunnlag for å gjere det; andre gonger er grunnlaget svakare. Det som uansett står fast etter denne gjennomgangen, er at det er gode grunnar til å hevde at samiske språk og nordgermanske språk typologisk har så mange fellestrekk at førestillinga om at nordiske språk har utvikla seg heilt uavhengig av samisk, neppe er haldbar.

Innleiingsvis stilte eg spørsmålet om kvifor nordiske språkhistorikarar så lenge har halde fast på påstandar som det er freistande å karakterisere som fordommar, nemleg at det mest er utenkjeleg at samisk kan ha hatt nokon påverknad på skandinaviske språk. Eg antyda at svaret iallfall for Norges del ligg i nasjonsbyggingsideologien som har vore eit viktig legitimeringsgrunnlag for faget nordisk språk og litteratur heilt sidan det blei etablert som universitetsfag. Dette grunnlaget har heilt opp til notida prega fleire generasjonar av nordiskstudentar og såleis stadig nye generasjonar av universitetslærarar i faget. Det synest rimeleg å tenkje seg at vi alle har gjort oss skuldige i ein projeksjon; vi har sett den fjerne fortida i lys av den ideologien og den språkpolitiske og språksosiale praksisen som rådde under nasjonalromantikken da nasjonalspråksideologien var eintydig einspråkleg, og samane og kvenane i Norge skulle fornorskast og assimilerast. Stigmatiseringa av samar og samiske språk (og av kvenar og kvensk) blei ført vidare til lenge etter at den nasjonale grunngevinga for eittspråksideologien var blitt uaktuell, og har hatt innverknad heilt til det siste. Slik tvilsam vitskapleg praksis som eldre språkhistorieskriving representerer, har fått vare ved altfor lenge. Han lar seg ikkje lenger orsake med at vi står på skuldrane til fortidas språkhistorikarar, at vi har lært av dei og derfor parafraserer dei.

Det kan vere grunn til å minne om at det heilt frå 1960-talet har vore lingvistar, og blant dei også nordistar, som har argumentert for eit meir nyansert syn og har hatt som utgangspunkt at det må ha vore meir gjensidig kontakt og påverknad dei aktuelle folkegruppene imellom enn tradisjonell

nordisk språkhistorie har vist. Men gjennomgåande har dette vore personar som har bakgrunnen sin og den språkvitskaplege utdanninga si frå eit ikkje-skandinavisk land. Ved sida av russaren Jurij Kusmenko kan iallfall namna til nederlendaren Andries Dirk Kylstra og finnen Kalevi Wiik nemnast, som alle tidleg publiserte arbeid som gjekk mot den gjengse repetitive straumen. Denne skilnaden mellom nordistar/lingvistar i og utanfor Skandinavia seier noko om at nordistar i Norden har vore påverka av eldre syn som ikkje lenger kan forsvarast vitskapleg. Han viser også korleis faget har vore ideologiforankra på måtar det ikkje synest å ha vore utanfor Norden.

Referansar

- Aikio, Ante. 2006. On Germanic–Saami contacts and Saami prehistory. Oulu: *SUSA/JSFOu* 91.
- Aikio, Ante. 2007. The study of Saami substrate toponyms in Finland. I: Pitkänen R. & Saarikivi J. (red.), *The borrowing of place-names in the Uralic languages. Onomastica Uralica* 4. Debrecen, Helsinki, 159–197.
- Aikio, Ante. 2012. An essay on Saami ethnolinguistic prehistory I: Grünthal, Riho & Kallio, Petri (red.), *A Linguistic Map of Prehistoric Northern Europe*. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki, 63–117.
- Broadbent, Noel D. 2010. *Lapps and Labyrinths. Saami Prehistory, Colonization and Cultural Resilience*. Washington D.C.: Arctic Study Center, Smithsonian.
- Bull, Tove. 1992. A contact feature in the phonology of a Northern Norwegian Dialect. I: Ernst Håkon Jahr (red.), *Language Contact. Theoretical and Empirical Studies*. The Hague: Mouton de Gruyter, 17–36.
- Bull, Tove. 1994. Språkskifte og språkbevaring blant norske kystsamar. I: Ulla-Britt Kotsinas & John Helgander (red.), *Dialektkontakt, språkkontakt och språkförändring i Norden*. Stockholm: MINS 40, 129–139.
- Bull, Tove. 2004. Samisk–nordisk språkkontaktforskning. Eit statusoversyn. I: Jurij Kusmenko (red.), *The Sámi and the Scandinavians. Aspects of 2000 years of Contact*. Hamburg: Dr. Kovač, 183–198.
- Demiraj, Shaban. 1993. *Historische Grammatik der albanischen Sprache*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- Einarsson, Stefán. 1986. Harp song heroic poetry (Chadwicks). Greek and Germanic Alternative Singing. I: Stefán Einarsson, *Studies in Germanic Philology*. Hamburg: Buske.
- Faarlund, Jan Terje, Svein Lie og Kjell Ivar Vannebo. 1997. *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Grünthal, Riho & Petri Kallio (red.), 2012. *A Linguistic Map of Prehistoric Northern Europe*. Helsinki: Société Finno-Ugrienne.
- Hansen, Lars Ivar & Bjørnar Olsen. 2004. *Samenes historie fram til 1750*. Oslo: Cappelen.
- Heikkilä, Mikko. 2014. *Bidrag till Fennoskandiens språkliga förhistoria i tid och rum*. Doktorgradsavhandling Helsingfors universitet. <http://um.fi/URN:ISBN:978-951-51-0066-5>

- Jahr, Ernst Håkon. 1997. Norway. I: Goebel, Hans et al., *Kontaktlinguistik. Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft*. Berlin, New York: De Gruyter, 307–320.
- Johansen, Åse Mette. 2009. “Velkommen te’ våres Norge” En kvalitativ studie av språkbytte og språkbevaring i Mandalen i Gáivuotna/Kåffjord. Oslo: Novus.
- Korhonen, Olavi. 1997. Hur samiskan blev samiska. I: Westergren, Eva og Åhl, Hans. (red.), *Mer än ett språk. En antologi om två- och trespråkigheten i norra Sverige*. Falun: Nordstedts förlag, 79–115.
- Kulonen, Ulla-Maija, Irja Seurujärvi-Kari & Risto Pulkkinen (red.). 2005. *The Saami. A Cultural Encyclopedia*. Vammala: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kusmenko, Jurij. 2005. Typology of language contact in the Balkans and in Scandinavia – the case of the suffixed definite article. I: Ureland, Sture P. (red.), *Studies in Eurolinguistics 2. Integration of European Language Research* Berlin: Logos, 89–112.
- Kusmenko, Jurij. 2008. *Der samische Einfluss auf die skandinavischen Sprachen*. Berlin: Berliner Beiträge zur Skandinavistik. Nordeuropa-Institut der Humboldt-Universität.
- Kylstra, Andries Dirk. 1967: Zur Substratforschung. I: *Orbis* 16 (1): 101–121.
- Mundal, Else. 1996. The perception of the Samis and their religion in Old Norse sources. I: Pentikäinen, Juha, (red.). *Shamanism and Northern Ecology*. Berlin, New York: de Gruyter, 97–116.
- Mundal, Else. 2000. Coexistence of Sami and Norse Culture – reflected in and interpreted by Old Norse myths. I: Barnes, Geraldine & Clunius Ross, Margaret (red.), *Old Norse Myths, Literature and Society*. Sydney: Centre for Medieval Studies, University of Sydney, 346–355.
- Mundal, Else. 2004. Kontakt mellom nordisk og samisk kultur reflektert i norrøne mytar og religion. I: Kusmenko, Jurij. (red.), *The Sámi and the Scandinavians. Aspects of 2000 years of contact*. Hamburg: Verlag Dr. Kovač, 41–53.
- Nesheim, Asbjørn. 1952. Samisk og norsk i Lyngen. *Sameliv*, 123–129.
- Qvigstad, Just. 1893. *Nordische Lehnwörter im Lappischen*. Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandling for 1893 No. 1. Christiania: Grøndahl & Søn.
- Sammallahti, Pekka. 1989. A linguist looks at Saami prehistory. I: *Acta Borealia* vol. 6 (2).
- Stipa, Günter Johannes. 1990. *Finnish-ugrische Sprachforschung*. Helsinki: Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia 206.
- Syrett, Martin. 2002. Morphological developments from Ancient Nordic to Old Nordic. I: Bandle, Oskar m.fl. (red.), *The Nordic languages. An international handbook*, 719–729.
- Sæther, Kari-Anne. 2001. *Dialektforskjeller i realiseringa av indirekte objekt*. Utrykt hovudfagsoppgåve i nordisk språk. Universitetet i Tromsø.
- Thomason, Sarah G. 2001. *Language contact. An introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Thomason, Sarah G. & Terrence Kaufman. 1988. *Language Contact, Creolization, and Genetic Linguistics*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Thomsen, Vilhelm. 1869. *Den gotiske sprogklassens indflydelse på den finske*. København: den Gyldendalske boghandel.
- Wiklund, Karl Bernhard. 1896. *Entwurf einer urlappischen Lautlehre*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 10. Helsingfors: Société Finno-Ougrienne.

- Zachrisson, Inger et al. (red.). 1997. *Möten i gränsland. Samer och germaner i Mellanskandinavien*. Stockholm: Statens Historiska Museum.
- Zachrisson, Inger. 2001. Encounters in Border Country. Saami and Germanic peoples in central Scandinavia. I: Arrhenius, Birgi (red.), *Kingdoms and Regionality*. Stockholm: Archeological Research Laborator, 13–17.
- Zachrisson, Inger. 2004. Samisk–nordiska kulturkontakter i Mellanskandinavien under 6–700-talen e. Kr. (vendeltid) – utifrån det arkeologiske materialet. I: Kusmenko, Jurij. (red.), *The Sámi and the Scandinavians. Aspects of 2000 years of contact*. Hamburg: Dr. Kovač, 9–16.